

Není sídliště jako sídliště

Nejdříve: co mají sídliště na první pohled společného? Jsou sestavena ze samostatných typových domů, navzájem si podobných, postavených podle opakovaných projektů s přesně určenými rozměry a jednotným architektonickým ztvárněním. Jsou to hranoly vyšší a užší pro byty a nízké a široké pro minimální vybavení k bytům, mezery mezi domy, zeleň a spleť komunikací. Obývá je ustálené a stabilní sociální společenství a styl života nemá velké výkyvy, které jsou tak zřejmé v centrálních částech Prahy. Život v bytech je na první pohled neměnný. Stísněné prostory jsou omezené rozponem panelových stropů. Je jen malá možnost spojování bytů či adaptací bytů změnou příček, protože otvory v příčných nosných stěnách mohou být jen malé.

Samotný chod domácností se v průběhu časového sledu činností nemění. Vedlejší činnosti k hlavní funkci bytu jsou v bytě omezeny na minimum. Opravy, úklid, vaření, hobby, pobyt v úzkých loggiích, vzdělávání, někde i sousedské vztahy. Život před domem se omezuje na chůzi k chodníkům..., jsou krátké vzdálenosti do škol i k zastávkám MHD. Tato výhoda již není příliš platná, protože rodiny s auty dokážou být v dopravě rychlejší a pružnější.

Způsob života v sídlišti se od těch prvních, postavených před devadesáti lety, téměř nezměnil. Setkávání ve veřejném prostoru je jen náhodné kvůli otevřeným prostranstvím, rytmus odjezdů a příjezdů je stálý, před televizí stráví průměrný obyvatel stejně dlouho – asi tři hodiny denně – jako kdysi před černobílou obrazovkou s jediným programem. Jen se asi jinak nakupuje, většinou jinde.

Z hlediska běžného života platí: v sídlištích se bydlí dobře, ač s odsudky. Králíkárny, nevýhody a chyby prefabrikace, hluk od sousedů, parkování.

Nehledě na vnější podobnost sídlišť, na šed' nebo barevné nátěry a bujný růst zeleně a na nesporně se zlepšující údržbu veřejných prostranství, jsou mezi jednotlivými sídlišti sice málo vnímané, ale doslova propastné rozdíly.

Především je to technologie prefabrikace. Menší prvky z počátku, například stěnové bloky a montované stropy, umožňovaly větší variabilitu půdorysu bytů. Způsob zakládání ovlivnil, zda budou v suterénu prostory s vedlejšími místnostmi. Akceptování částečně podélného nosného systému umožnilo koncové a rohové sekce a lepší využití druhé nebo i třetí osluněné strany pro byty.

Pokud se použila i monolitická či dokonce skeletová konstrukce v parteru, bylo možné části přízemí omezeně využít i pro nebytové prostory. Lžiekonómika státu nedovolovala odchylky od „typů“, i drobné změny měly vždy vliv na zvýšení vnucených cen. Navíc dávala panelová konstrukce architektovi tak omezené možnosti, jako by byla pro muzikanta redukce na dvě oktávy a ještě bez půltónů nebo spisovatelé jen na polovinu slovníku. Technologie VVU-ETA, kterou jsem znal, byla sama o sobě geniálně průměrná. Vyrobit některé panely sortimentu bylo nemožné, natož navrhovat úplně jiný panel. V těch podmínkách přesto vznikala výjimečná sídliště.

Pokud se architektovi podařilo provléci svůj projekt mezi dvěma útesy – státním investorem a stavební velkofirmou - a vydržet obviňování z atypičnosti, nehospodárnosti a obstat, tak to mohlo být jen v projektu z druhé poloviny šedesátých let. K tomu úspěchu bylo nutné přidat i vítězství nad Technicko ekonomickými podklady Ministerstva pro technický rozvoj, které striktně určovaly urbanistickou sestavu. Pozoruhodné procentní poměry byly stanoveny pro jednotlivé plochy sídliště při očekávané průměrné podlažnosti. Zastavěné plochy, zeleň, komunikace, ostatní plochy, občanská vybavenost...

Každé sídliště mohlo být jiné, ale jen v základech, kde se ceny neurčovaly, protože do podloží úřad předem podrobně neviděl. Paneláky byla tuhá krabicová konstrukce, jejíž základy musely být v pražské geologii různě náročné. Různost v podzemí však vidět není.

Není divu, že se po výstavbě každého sídliště zvedla kritika. A také dnešní odsudky jsou přísné. Po budovatelských letech a po zahojení staveniště, a také po výměně politiků, se v úřadech začalo mluvit o zahušťování sídlišť (slavné je období tzv. autobusového urbanizmu, organizovaného pražským Národním výborem začátkem 70. let). Deset let poté byla řeč o humanizaci sídlišť, část z toho bylo úsilí zastavět dříve vynechané mezery pro občanské vybavení a část, velmi problematická, byla vestavět to, co zdánlivě chybělo, to jest členění prostor, navození principu „tady a tam“, drobná architektura, komunitní centra pro účinnější kontakty obyvatel, a také co

s nárůstem počtu aut. Nic z toho se až dosud nestalo. Nemohlo se stát bez nějakých nákladů a vždy se narazilo na chaotický systém inženýrských sítí, které by bylo nutné překládat. A překvapivě se bránila i konzervativní společnost, která mezitím na sídlištích dozrála.

Zázrakem se některá sídliště z uniformity vymykají. I když stárnou a mění se opět hromadně. Polystyrénem, barvami, nástavbami, krytými vstupy, náhradou nepotřebných kotelen, pavilónů.

Bitva o atypy a TEPy vyžadovala od projektantů velké nasazení a pokud se ještě shodou vnějších okolností podařilo ji vyhrát, jako v šedesátých letech, nebylo zdaleka hotovo. Další výjimečná, nenákladná, netechnická a kromě v soutěžním návrhu již nedohadovaná disciplína, bylo uspořádání prostoru mezi domy. Vymezení všeobecných vnějších stránek města, které jsou vzduch mezi stavbami, kontakty nebo oddělení mezi prostory, vztah mezi domy, vztah ke krajině nebo k postavenému sousednímu městu. Dosažení kvality na tomto výhradně výtvarném poli však nebylo samo sebou, dokázali to jen velcí tvůrci.

Mezi všemi pražskými sídlišti vyniká jen jediné. Všechna ostatní lze dále po částech a úspěšně zahušťovat, humanizovat, dostavovat, nepotřebné domy přestavovat či nahradit a měnit celé prostředí. Kromě Ďáblic. Tam se dosáhlo nejen zdánlivě nemožného v atypizaci domů, ale také cílů funkcionalistického urbanizmu ve spojení města a krajiny v neopakovatelné, velkolepé, protože zdánlivě marnotratné formě. V dokonale zvládnutých prostorech, mezerách a prolukách mezi domy, které si navíc nesou vyznamenání za porážku typizačních příkazů.

V Ďáblicích nelze nahradit bez rozmyslu žádný dům. Ani ty nízké nebo přízemní, i když stojí na technicky zastavitelných místech, i když kvůli zanedbání údržby a laciným či prázdným výlohám působí, jakoby jejich čas a funkce vypršely a nehodí se do nové doby, i když nejsou snadno udržovatelné, ani moderně skleněné a lesklé nebo dekonstruktivní, kromě dilatačních trhlin ve funkcionalisticky prosté stavbě. Se sídlištěm Ďáblice je nutné zacházet se srovnatelnou tvořivostí, se kterou vzniklo. Stejně jako s historickým městem. Již déle než století jsou uznávané památky schopné vydržet změny, jsou-li ovšem stanovena pravidla. Dravost změn může otupit jen poznání a respekt k památce a jediný první a dodržovaný počin: regulační plán organizovaný městem.

Martin Krise, 13. 9. 2017